

KORONAVİRÜS (COVID-19) ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN SALGIN HASTALIKLARA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ

Dr. Ersin AFACAN¹

Prof. Dr. Nazmi AVCI²

ÖZET

2020 yılında COVID-19 denilen koronavirüs salgınından dolayı Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel pandemi yani küresel salgın ilan edildi. Daha sonra hükümetler tarafından bazı önlemler alınmaya başlandı. Bu önlemler, bireylerin ve toplumların alışık olmadığı davranış kalıplarını ve yasakları içerdi. Bu yasakların ve davranış kısıtlamalarının bir takım toplumsal ve ekonomik etkileri zamanla ortaya çıkmaya başladı. Fakat yine de sosyolojik anlamda kesin bir öngöründe bulunmak için daha erken bir zamandayız. Çünkü sağlık ile yaşam tarzı güçlü bir şekilde birbiriyle bağlantılı olduğu için salgın süreci halen devam etmektedir.

COVID-19 salgını bir sağlık krizi olarak neredeyse tüm dünyada hayatı olumsuz etkiledi. Ülke yöneticilerinin gerçekleştireceği zirveler, spor maçları ve yarışmaları, bilimsel kongreler, eğitim-öğretim etkinlikleri ve diğer pek çok toplumsal etkinlik ertelendi. İnsanlar virüs salgınından korunmak için evlerden çıkmamaya başladı. Belli yaşlardaki insanlara sokağa çıkma yasağı getirildi. Hatta insanların şehirlerinden çıkmaları bile engellendi.

Bu salgının olumlu etkileri de oldu. Örneğin doğanın yapısı olumlu şekilde değişmeye başladı. Çünkü insanların eve çekilmesi ve özellikle sanayi faaliyetlerinin yavaşlaması ile doğa kendi olağan ritmine geri dönüş sürecine girdi. Örneğin İstanbul'da hava kirliliği % 30 civarlarında azalırken, boğazda yunusların yüzmeye başladığı görüldü. Ayrıca dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanan savaşlar ve silahlı çatışmalar durma noktasına geldi.

Bu küresel sağlık krizinin, olası toplumsal sonuçlarını kavramsal ve kuramsal olarak irdelemek amacıyla bu makale yazılmıştır. Bu çalışmada, tarihte yaşanan salgınlardan hareketle halk sağlığının önemi ve COVID-19 salgınının toplumsal etkileri derlenmeye çalışılmıştır. Bu derleme için yerli ve yabancı kaynaklardan literatür taraması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Salgın Hastalıklar, Sosyolojik Bakış

¹ İsmet İnönü Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Şehzadeler-Manisa, mentorersin@hotmail.com

² Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, nazmiavci@sdu.edu.tr

A SOCIOLOGICAL OVERVIEW OF OUTSTANDING DISEASES THROUGH THE CORONAVIRUS EXAMPLE (COVID-19)

ABSTRACT

In 2020, because of the coronavirus epidemic called COVID-19, it was declared by the World Health Organization as a global pandemic or global epidemic. Then some measures were taken by the governments. These measures included behavior patterns and prohibitions that individuals and societies were not used to. A number of social and economic impacts of these bans and behavioral restrictions began to emerge over time. But still, we are at an earlier time to make a precise prediction in sociological sense. Because the health and lifestyle are strongly linked, the epidemic process is still ongoing.

The COVID-19 outbreak affected life almost negatively worldwide as a health crisis. Summits, sports matches and competitions, scientific congresses, education and training events and many other social events were postponed by the country administrators. People started not to leave the houses to be protected from the virus epidemic. Curfew was imposed on people of certain ages. Even people were prevented from leaving their cities.

This epidemic also had positive effects. For example, the nature of nature began to change positively. Because with the people's pulling home and especially the industrial activities slowed down, nature has entered the process of returning to its usual rhythm. For example, while air pollution decreased by around 30% in Istanbul, it was observed that dolphins started to swim in the strait. In addition, wars and armed conflicts in various parts of the world came to a halt.

This article was written to examine the possible social consequences of this global health crisis conceptually and theoretically. In this study, the importance of public health and social effects of COVID-19 outbreak have been tried to be compiled based on the outbreaks experienced in history. For this review, a literature review was made from domestic and foreign sources.

Keywords: COVID-19, Epidemics, Sociological View

GİRİŞ

COVID-19 adı verilen koronavirüs salgının başlamasından sonra, önce Çin'de sonra da neredeyse tüm dünyada insanların hayatları hızla değişmeye başladı. Okullar tatil edildi, çoğu işyeri kapandı, spor karşılaşmalarına ara verildi ve milyarlarca insan "Evde Kal" çağrılarını uyararak zorunlu durumlar dışında dışarıya çıkmamaya başladı. Bu durum önce bireysel olarak sonra toplumun temel çekirdeği olan aile bazında çeşitli zorlukları getirmeye başladı. Böyle zamanlarda toplumda meydana gelen değişiklikleri sosyolojik açıdan değerlendirmek salgının toplumsal sonuçlarını daha iyi değerlendirebilmek için gereklidir. Çünkü sosyolojik bakış, sosyal etkileşim çerçevesinde ve grubun bir parçası olarak insan üzerinde durarak sosyal yaşamı bir bütün olarak algılama tarzıdır.

Sosyal olay ve olgular insanlar arasında kurulan etkileşimin sonucunda ortaklaşa meydana gelir. Bu nedenle sosyolojik bakış, sosyal yaşamın bütünüyle ilgilendir (Kızılcıkelik ve Erjem;1996,519). Dolayısıyla bu salgının psikolojik boyutlarının yanında sosyolojik boyutları hakkında da düşünmek zorundayız. Salgının sosyolojik boyutları için belki de ilk ifade edilecek olan, yepyeni bir dünya düzenine başlamamızın zor olduğudur.

Salgında halk sağlığı söz konusu olduğu için insanlar tehdit altındadır. ABD başta olmak üzere modern ve gelişmiş denilen ülkelerin hem kamu, hem de toplumsal açıdan bulaşıcı hastalıkların beklenmedik ani salgınlarına karşı yeterince önlem içinde olmadığı da ortaya çıkmıştır. Koronavirüsü özellikle İtalya ve İspanya gibi Batı Avrupa devletlerinin güvenliğine ve uluslararası düzenin devamına karşı bir tehdit olmuştur. Çünkü insanlık salgın öncesinde etkileşimin yüksek olduğu bir dünyada yaşıyordu. Ülkeler arasında ciddi şekilde bir insan hareketliliği vardı. Bu da geçmiş salgınlara göre bu salgının daha çabuk yayılmasına sebep oldu. Dolayısıyla bu salgının belki de en ciddi toplumsal sonucu, yaşanacak ekonomik zorluklar olacaktır. Ayrıca ekonomik çöküş olursa sosyal felaketler de artabilir.

Tarihteki her salgın sonrasında toplumlar biraz daha güçlenmiş şekilde bunalım dönemini atlattı ve düzleşmeye çıkmışlardır. Hatta dünya, eskisine göre daha yaşanabilir olmuş ve insan ömrü de uzamıştır. Veba salgınının atlatılması bu duruma bariz bir örnektir. Bu bağlamda COVID-19 salgınından sonra merkezi devlete daha çok önem verileceğini tahmin edebiliriz. Çünkü sağlık başta olmak üzere salgından en çok etkilenen ekonomi ve eğitim sektörleri merkezi devletin bu alanlarda daha güçlü ve etkin olması gerektiğini tekrar ortaya koymuştur.

1. HAK OLARAK SAĞLIK

Hak; insan varlığına ve bir kimseye, var olan yasalar ile evrensel beyannameler ya da en azından sözlü bir gelenek ile tanınan belli şekillerde hareket etme özgürlüğü, yetkisi ya da olanağı olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi hak, insana Tanrı, kral, yasa, toplumsal bilinç ya da gelenek gibi bir otorite kaynağı tarafından verilen, desteklenen, kutsanan yetki, özgürlük ya da ayrıcalıktır (Cevizci;1999,194). Bu haklardan bazıları; yaşama hakkı, çalışma hakkı, seçme ve seçilme hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı, seyahat hakkı, haberleşme hakkı ve yerleşme hakkı gibi haklardır.

Sağlık hakkı, sağlıklı bireyler ve toplum hedefine ulaşabilmek için gerekli tesislere ve şartlara ulaşma ve bunları kullanma hakkıdır. Bu hak, diğer insan haklarında olduğu gibi, devleti yönetenlere üç düzeyde sorumluluk yükler: saygı duyma, koruma ve yerine getirme (Zengin;2010,44). Dolayısıyla sosyal devletin gereklerinden biri, sağlık alt yapısını güçlendirmek ve temel sağlık hizmetlerini her vatandaşa ücretsiz veya az bir miktar karşılığında sunmaktır. Bu bağlamda bir devlet için sağlık harcamaları askeri harcamalar başta olmak üzere pek çok harcamadan daha çok olmalıdır. Yoksa sağlığı bir hak değil, ticari bir konu olarak düşünmek salgın durumlarında toplumun kaos yaşaması demektir.

10.12.1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul ve ilan edilen, Türkiye'nin 06.04.1949 tarih ve 9119 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onayladığı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin önsözünde, insan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevk eden vahşiliklere sebep olmuş bulunduğu, dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların, içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulmasının en yüksek amaç olduğu belirtilmektedir (Üçışık; 2017,21).

Sağlık hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer bulmuştur. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar sözleşmesi en yüksek sağlık standartlarına ulaşma hakkını güvence altına almıştır. Uluslararası insan hakları belgeleri yanında Anayasamızın 56. maddesi de sağlık hakkını düzenleyip güvence altına almıştır (Aslanova;2013,129). Dolayısıyla sağlık, sadece uluslararası değil ulusal düzeyde hukukla da korunan temel bir insani haktır.

Ulusal düzeyde Anayasa Mahkemesi'ne göre, "Sağlık hakkı, insanların sağlıklarının korunması, hastalandıklarında iyileşmeleri, tıbbi bakım görebilmeleri ve tedavi edilebilmeleri için devletin sağladığı her türlü imkândan yararlanma hakkıdır." Sağlık hakkının tamamlayıcı unsurları arasında hasta hakları vardır. Hasta hakları, sağlık hizmetlerinden faydalanma ihtiyacı bulunan fertlerin, sırf insan olmaları sebebiyle sahip buldukları haklar olarak tanımlanabilir (Kanadoğlu;2015,12). Dolayısıyla sağlık hakkı, ülkemiz Anayasasında bağımsız bir madde olarak yer almamasına rağmen hukuksal düzeyde koruma altına alınmıştır.

Toplumlarının sağlık sorunlarını çözmeyi amaçlayan tüm ülkeler, yeterli düzeyde sağlık hizmetini yerine getirmek ve bunu herkese eşit şekilde sunabilmek için çeşitli önlemler almak zorundadırlar. Emeklilik ve sağlık hizmetlerinin düzeyini belirleyen temel unsurlar, ülkenin gelişmişlik düzeyi ve devletin sahip olduğu kaynaklar kadar, sosyal politika kurumlarının toplumsal ve siyasi tarih içinde nasıl bir gelişim gösterdiği ile ilgilidir (Kol;2015,135). Burada sosyal devlet anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Sosyal devlet anlayışı gelişmiş her ülke, vatandaşlarına temel sağlık hizmetlerini en iyi şekilde ve en az ücret karşılığında vermeye çalışır.

2. TARİHTEKİ SALGIN HASTALIKLARA KISA BİR BAKIŞ

Bulaşıcı hastalıklar bazen salgınlar yaparak toplum sağlığını ciddi bir biçimde tehlikeye düşürebilmişlerdir. Bir hastalığın belli bir zaman aralığında fazla sayıda görülmesi durumuna "salgın (epidemi)", kıta ve kıtaları etkileyen büyük salgınlara da "pandemi" denilmektedir (Arık;1991,27). Dolayısıyla insanlar ve mikroplar arasındaki mücadele tarihin ilk zamanlarından beri var olmuştur. Toplumsal hafızayı tazelemek adına bu mücadeleyi gözden geçirmekte fayda var. Çünkü bir konuya sosyolojik bir bakış açısı getirirken sadece şimdiki zamana değinmemek gerekir. Geçmişe gittiğimiz zaman, insanlar ile mikroplar arasındaki mücadelenin merkez ismi olarak veba hastalığını görebiliriz.

Geçmişte, tarihe geçen iki büyük veba salgını yaşanmıştır. İlk önemli salgın VI. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nu, VII. ve VIII. yüzyılda da batı Avrupa'yı kasıp kavurmuştur. İkincisi ise XIV. yüzyılda patlak veren ünlü veba salgını ile başlamış, ancak XVII. yüzyılda, 1665 Londra vebası ile son bulmuştur. Avrupa'nın bu bunalımlı döneminde on binlerce köy sözcüğün tam anlamıyla haritadan silinmiştir (Yiğit ve Gümüşçü;2016,383). Veba, bulaşıcı hastalıkların ve toplum üzerindeki etkilerinin tartışılmasında çoğu otorite tarafından dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. "Kara Ölüm" sıfatı da verilen veba, pek çok hayal edilebilecek en kötü toplumsal felaketi temsil etmiştir. Bu temsil, insanlar için diğer salgın hastalıkların değerlendirilmesinde bir standardı belirlemiştir. Örneğin 19. yüzyılda kolera, 20. yüzyılda İspanyol gribi ve tüberküloz, çiçek hastalığı, sıtma, çocuk felci ile AIDS gibi hastalıklar veba salgını ile karşılaştırılmıştır. Fakat ne olursa olsun salgın hastalıkların her biri, özellikleri ve çıktıkları tarihsel dönemin etkileriyle kendine özgü ve özel bir durumdur.

Tarih boyunca salgın hastalıklar ve toplu ölümlerin ortaya çıkışının sebepleri arasında tarım toplumlarının gelişimi bulunmaktadır. İnsanların, hayvanlardan geçen hastalıklardan etkilenmesi, yerleşik sisteme geçiş sürecinde temiz su bulma güçlüğü, farklı bölgelerde yaşayan insanlarla iletişiminin artması ve kentlerin kurulmasıyla birlikte insanların daha çok bir arada yaşaması sonucu gelişen büyük salgınların ortaya çıktığı görülmektedir (Özden ve Özmat;2014,61).

Dünya tarihinde salgın hastalıklarla toplumlar oldukça sık şekilde karşılaşmıştır. Örneğin 1883'te yazılan bir kitapta grip üzerine çeşitli açıklamalar yer almaktadır. Gribin dünyadaki yaygınlığı nedeniyle akut enfektif hastalıklar arasında önemli bir yer tuttuğu ifade edilen kitapta; 1510, 1557, 1732-33, 1802-3, 1830-33, 1836-37, 1847-48, 1850-51, 1855, 1857 ve 1874-75 yılları arasında yaşanan grip salgınından bahsedilmektedir. Bu yıllar arasında görülen pandemilerin birçoğunda hastalık sadece doğu yarımküre üzerinde değil, ayrıca batıya da yaygınlaşıp küresel bir boyut kazandığı vurgulanmaktadır (Hirsch;1883,18).

Salgın hastalıklara kendi tarihimizde de rastlamamız mümkündür. Örneğin Cumhuriyetin ilk yıllarında da frengi hastalığının salgın durumuna gelmesiyle özellikle Anadolu'da pek çok insan hastalanmıştır. Yeni açılan hastaneler ve dispanserlerle birlikte gezici sağlık ekiplerinin çalışmaları ve ücretsiz yapılan tedaviler salgınla mücadeleye büyük katkı sağlamıştır. Süreç içinde çıkarılan yasaklar ve kanunlar da frengiyle topyekun mücadelenin temellerini sağlamlaştırmıştır. Dönemi itibarıyla bir yandan yoksulluk diğer yandan savaş şartları yaşanmasına rağmen frengi ve diğer bulaşıcı hastalıklarla mücadelenin aralıksız devam ettiği bilinmektedir. Buna göre Cumhuriyetin ilk yıllarında, frengiyle mücadelede bir başarıdan söz edebilir (Özdiç;2020,18). Frengi, tıpkı COVID-19 gibi insandan insana temas yoluyla bulaşan bir hastalıktır.

3. SALGINLARIN HALK SAĞLIĞI STRATEJİLERİNE OLAN ETKİSİ

Salgınlar, her çağda insanların heyecanını dehşetli boyutlara çıkarmış ve dünya sakinlerinin büyük bir bölümüne zarar vermiştir. Salgına sebep olan virüsün hareketinin hızlılığı ve gizemi ile büyük ölçüde güçlenmesi, insanlarda kaygının artmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle her hastalığın doğasına egemen olmak önemlidir. Hastalık dikkatle araştırılmalı, belirtileri ve tedavi şekilleri kayıt altına alınmalıdır.

Çünkü böyle bir hastalık tekrarlandığında bu kayıtlar doktorlar için rehberlik eder ve büyük salgın hastalıkların evrensel olarak getirdiği dehşeti ortadan kaldırmaya yardımcı olur (Spencer;1833,7). 187 yıl önce yazılan bu satırlar salgınların halk sağlığı stratejilerine etkisi konusunda önemli bir yol göstericidir. Çünkü salgınlar halkı doğrudan ilgilendiren tıp biliminin merkezde olduğu toplumsal olaylardır.

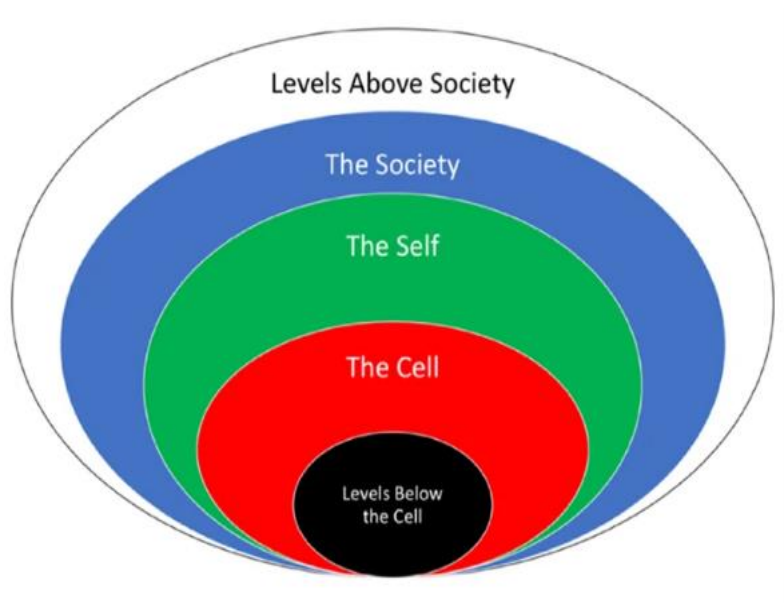
Veba salgınlarının verdiği zararlar halk sağlığı kavramının gündeme gelmesine sebep olmuştur. Çünkü veba salgınını denetim altına almak için toplumsal taban güçlendirilmeliydi ve bilinçlendirilmeliydi. Özellikle Ortaçağ Avrupa'sında salgın hastalıklar tıbbın bir bilim olarak yetersiz olduğunu gösterdiği için halk sağlığı kavramının da temelleri atılmıştır. Almanya ile İtalya'da tüccarlar ve soylular, sağlık heyetleri ve veba evleri kurmuşlardır. Karantina uygulayıp vebanın ilerleyişini izlemek amacıyla ayrıntılı ölü kayıtları tutmuşlardır. Bu tür iş ve işlemlerle sağlık hizmetlerinin gelişmesi ve açılan kurumlar, hastalığın ilerlemesini Avrupa'da tamamen yok etmese de yavaşlamasını sağlamıştır (Nikiforuk;1991, 85).

Salgınlarla mücadelede dört grubun birbiri ile bağlantı içinde ve koordineli olarak çalışması gerekir. Bu gruplar halk, Sağlık Bakanlığı teşkilatı çalışanları, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı teşkilatı çalışanları ve Medya (Ceyhan;2006,88). Tabii bunun yanında sağlığın tüm belirleyicilerini birleştiren bir halk sağlığı felsefesi gerekir. Dolayısıyla salgınlarla mücadelede multidisipliner tartışmalar fayda sağlayabilir. Yani tıp, biyoloji, sosyoloji, psikoloji ve spor gibi bilimlerin de yer aldığı bir platform gereklidir.

Sağlık işleyiş seviyesi ve onun sistemlerinden hareketle bazı sosyolojik çıkarımlarda bulunabiliriz. Sağlık felsefesi üç sağlık düzeyini araştırır: **hücre**, **benlik** ve **toplum**.

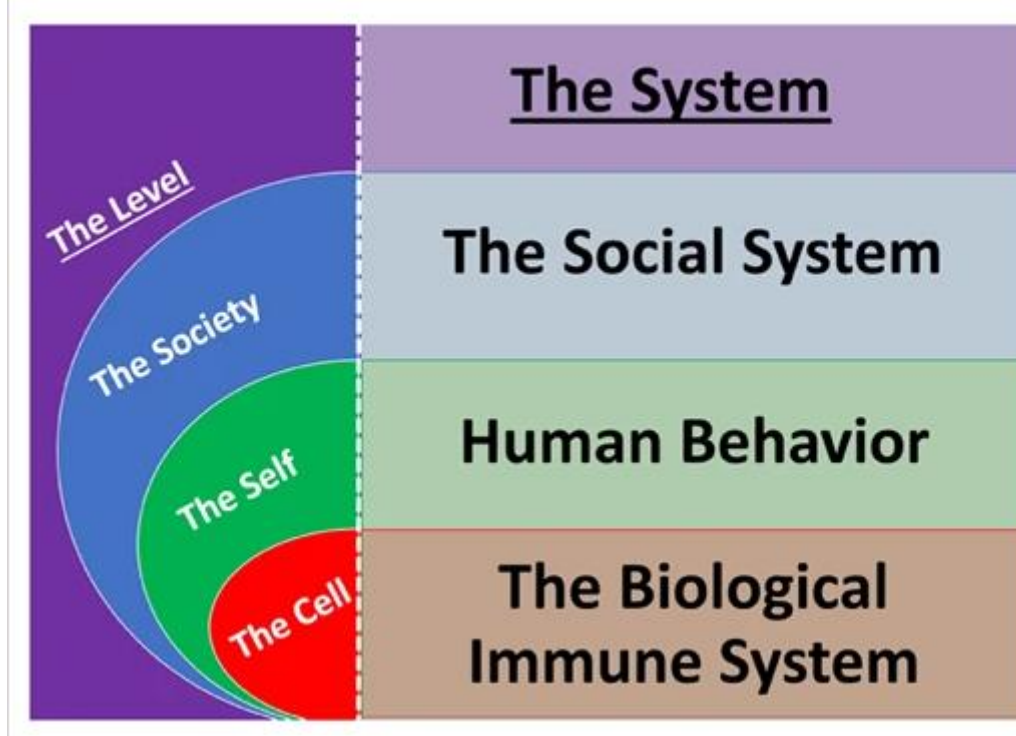
Hücresel seviyesi, insanlardaki biyolojik işlevsellikten sorumludur. Benlik düzeyi, her insanın birinci şahıs işleyişini açıklar. Toplumun seviyesi, insanların grup işleyişini açıklar (Saad ve Prochaska;2020,4).

Şekil 1: Sağlık İşleyiş Seviyesi

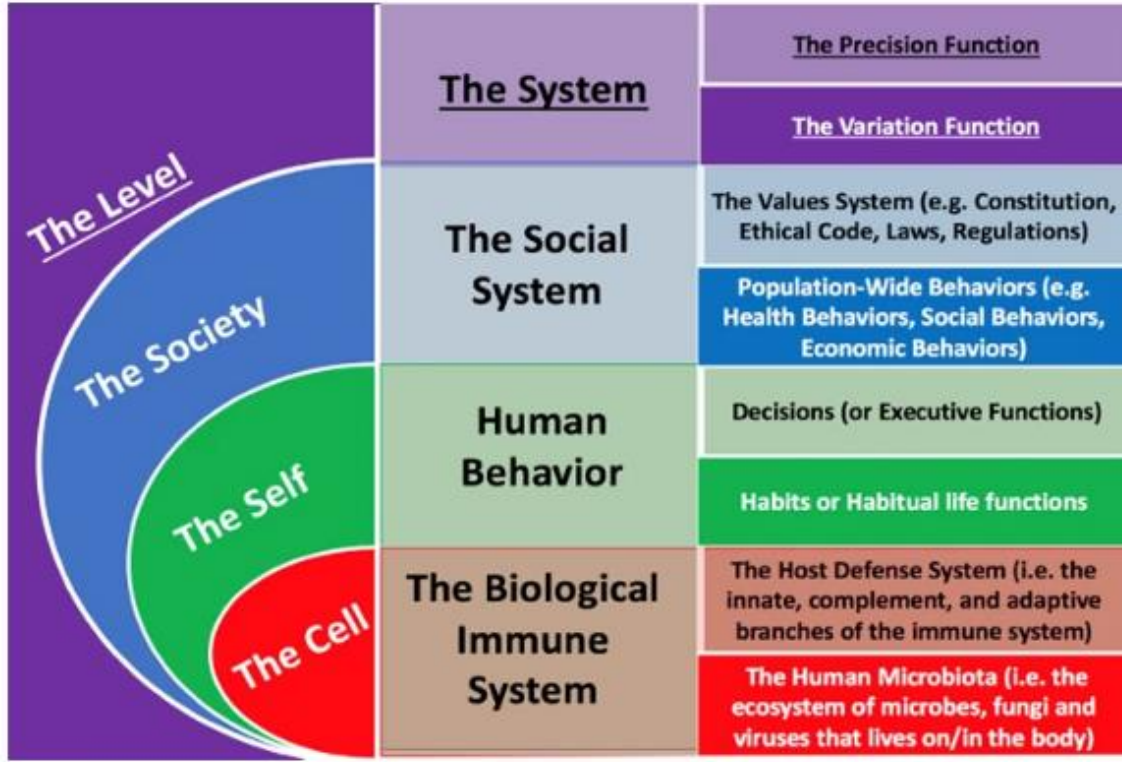
Yukarıdaki her seviyenin kendi sistemleri var. Her sistem, bir seviyede işleyişinin kolaylığını sağlamaktan sorumludur. Biyolojik bağışıklık sistemi hücre düzeyinde sorumludur. Bir insanın sağlık davranışları sistemi, kendilik düzeyinde sorumludur. Sosyal sistem, toplum düzeyinde sorumludur (Saad ve Prochaska;2020,4).

Şekil 2: Sağlık İşleyiş Seviyesinin Sistemleri

Sürdürülebilir çalışma kolaylığı, her sistemdeki iki işlev tarafından üretilir: hassasiyet ve varyasyon. İnsan mikrobiyotası, alışkanlıkları ve toplum çapındaki davranışları sırasıyla hücreler, benlikler ve toplumlardaki farklılaşmayı kanıtlar. Ev sahibi savunma sistemi, kararlar ve değerler sırasıyla hücreler, benlikler ve toplumlarda kesinliği kanıtlar (Saad ve Prochaska;2020,5). Bu şekilden hareketle COVID-19 salgını sırasında çeşitli ülkelerde insanların tepkilerinin farklı olduğunu gözlemledik. Örneğin bizim ülkemizde insanlar, devleti yönetenlerin isteklerine daha çabuk olumlu tepki verdi. Devlet-vatandaş uyumu pek çok ülkedeki devlet-vatandaş uyumundan daha iyi oldu.

Şekil 3: Sağlık İşleyiş Seviyesinin Sistemlerinin Hassasiyet ve Varyasyonları

Sürdürülebilir çalışma kolaylığı değişen koşullarda çeşitli yetenekler olarak işlev kolaylığı anlamına gelmektedir. Örneğin, mikrobiyomdaki bir mikroorganizma devraldığına, biyolojik kırılma bir enfeksiyon durumunu yansıtır. Bir alışkanlık aldığında davranışsal kırılma bir bağımlılık/bağımlılık durumunu yansıtır. Yine benzer şekilde bir popülasyon davranışı devraldığına (ör. ekonomik katılım veya nüfusun gıdaya erişim yüzdesi küçük bir grupla sınırlıdır) sosyal kırılma, sosyal/sivil huzursuzluk ortaya çıkar (Saad ve Prochaska;2020,5). Bu şekilde hareketle salgın sırasında ülkemizde toplumsal dayanışmanın üst seviyede olduğunu gözlemledik. Yani bir nevi salgın sayesinde dayanışma bağlarımız test edilmiş oldu. Salgından sonra da toplumsal dayanışma anlayışımızın gelişeceğini tahmin edebiliriz.

Filozof John Dewey, eğitim reformu için ülkemize geldiğinde Anadolu'daki sıtma salgınına bahsetmiştir. Sıtmanın her türlü zararı yanında ekonomik zararları da olduğunu ifade eden Dewey, modern ve teknik yollarla ve sağlık bilgilerinin yayımlanması ile Türk halkını rahatsız eden hastalıkların azaltılmasının olası olduğunu belirtmiştir. Bunun için Sağlık Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığının ortaklaşa çalışmalar yapması gerektiğini anlatmıştır. Örneğin uygulamalı bir sağlık bilgisi dersi okutulmalıdır demiştir (Bal;1991,104). Dolayısıyla salgın hastalıklara karşı halk sağlığını korumak adına bakanlıklar arasında ortaklaşa önlemler alınmalıdır. Bunlardan biri, çeşitli yollarla **halkın bilinçlendirilmesi** işlemidir. Yani halkın temizlik kurallarına dikkat etmesi için yoğun bir propaganda yapmaktır. Bunun en geçerli yolu yazılı ve görsel basından oluşan medyadır. Ayrıca sosyal medya da halkın bilinçlendirilmesi adına etkili bir rol oynayabilir.

Toplumlar salgın hastalıklarına karşı kendilerini savunmak için örgütlendikçe devletler halk sağlığı stratejilerini geliştirmeye başlamıştır. Bunlardan en çok bilineni **karantina** altına almaktır. Bu uygulamanın tarihte pek çok örneği bulunmaktadır. Örneğin 19. yüzyılın sonlarında, Bursa ve çevresinde de kolera salgını görünmüştür. Bu salgın için Osmanlı Hükümeti, birtakım karantina önlemleri almıştır. Şehrin giriş ve çıkış noktalarını kontrol altına alabilmek amacıyla, Doğu yönünde Duaçınarı'nda, Batı yönünde ise Acemler'de, iki ayrı tahaffuzhane yapılmış ve hastalar on gün süre ile gözetim altında tutulmuştur. Belediyenin de aldığı etkili önlemler ve dikkatli uygulamalar sonucunda, hastalık çok fazla yayılmadan kontrol altına alınmıştır. Bir süre sonra da, kademeli olarak gözetim süresi azaltılmış ve sonunda hastalığın artık görülmemesi ile tahaffuzhaneler kaldırılarak karantina uygulamasına son verilmiştir (Kumaş;2011,213).

2007 yılında yayımlanan bir makalede, koronavirüslerin genetik rekombinasyon denilen yeniden birleşmeden geçmeleriyle bilinen bir virüs grubu olduğu ifade edilmiş, bu durumun yeni genotiplere ve salgınlara neden olabileceği belirtilmiştir. Makalede, atnalı yarasalarında SARS-CoV benzeri virüslerin yaygın olarak bulunması ile Güney Çin'de egzotik memelilerin tüketilmesi alışkanlığı gibi beslenme kültürlerinin hayvanlardan veya laboratuvarlardan gelen SARS veya diğer yeni virüslerin ortaya çıkmasının olasılığı ve bu nedenle hazırlık çabaları göz ardı edilmemesi gerektiği açıklanmıştır (Cheng, V. C. ve arkadaşları;2007,683).

Yine benzer bir şekilde 2015 yılında yayımlanan bir makalede, yapılan çalışmanın sonucunda, şu anda yarasalar popülasyonlarında dolaşan virüslerden SARS-CoV'nin yeniden ortaya çıkma riskinin bulunduğu ortaya konmuştur. Çünkü çalışmada, grup 2b virüslerin insanların solunum yollarındaki ACE2 reseptör ortologlarını kullanarak buralarda çoğalabileceği sonucu çıkmıştır. Bu durum, SARS-CoV'a benzer düzeyde epideminin olabileceğini göstermiştir (Menachery, V.D., ve arkadaşları;2015,1508). Bu iki örnek, ülkeleri yöneten hükümetler tarafından salgınlar için **bilim insanlarının uyarıları** ile ilgili olarak önlemlerin yeterince alınmadığı şüphesini akıllara getirmektedir.

Tarihte pek çok bireysel ve toplumsal sıkıntılara yol açan çiçek hastalığı, yeni bir halk sağlığı stratejisinin geliştirilmesini sağlamıştır. O da **toplu aşılama** sayesinde profilaksi denilen önleyici tıp. Dolayısıyla COVID-19 salgın sürecinin de toplu aşılama ile sonuçlanabileceğini öngörebiliriz. Burada önemli olan aşı karşıtı kitlenin nasıl bir tutum sergileyeceğidir.

Halk sağlığı adına mevsimlik göç eden tarım işçileri ile ilgili alınan önlemler de önemlidir. Çünkü salgın dönemlerinde insanlar arası ilişkilerin en aza indirilmesi gerekirken mevsimlik işçiler için bu durum söz konusu değildir. Bu nedenle tarımda mevcut üretim biçimleri daha çok teknolojik altyapı ile desteklenmelidir. Böylece tarım işçilerinin mevsimlik göç eden değil, yaşadığı bölgede çalışan işçiler olması için gerekmektedir.

COVID-19 ciddi bir halk sağlığı tehdidi olduğu için halkın sağlığını koruma adına hastane kapasitelerinin artırılması, doktor ve hemşire sayısının çoğaltılması alınacak önlemlerin başında gelmektedir.

4. COVID-19 VE TOPLUMSAL SONUÇLARI

Sağlık ve hastalık konularını sosyolojik açıdan inceleyen sosyolojinin alt dalına tıbbi sosyoloji denir. Bu sosyoloji dalı, toplumdaki hastalıkların sosyal yönü ile ilgilenir (Kızılcılık ve Erjem;1996,550). COVID-19 salgınının bitiminden sonra sosyal anlamda gerçekten büyük değişim yaşanır mı? Şu aşamada bu soruya net bir cevap verebilmek olası değil iken bazı toplumsal değişikliklerin olabileceğini öngörebiliriz.

Çoğu insan hayatının bir noktasında koronavirüslerle enfekte olur ve bu enfeksiyonların çoğu zararsızdır. COVID-19 hastalığına neden olan yeni koronavirüs, dikkate değer bir istisnadır. COVID-19'a neden olan virüs SARS-CoV-2 olarak bilinir (Liverpool;2020). COVID-19 hastalığının kökenleri tam olarak bilinmemekle birlikte, çıkışı ile ilgili pek çok iddia ortaya atılmaktadır. Genel kanı Çin Vuhan'daki canlı hayvan pazarından virüsün yayılmaya başladığıdır. Bir başka iddia ise Vuhan'daki canlı hayvan pazarına çok yakın olan bir laboratuardan bu virüsün sızdığıdır.

Edebiyat ürünlerini ortaya çıkaran yazarlar, içinde yaşadıkları toplumsal koşullardan olumlu veya olumsuz şekilde etkilenirler. Bu durum onların eserlerine de yansır (Kızılcılık ve Erjem;1996,169). Örneğin, 19. yüzyıldaki kolera salgını edebiyata da yansımıştır. İspanyol yazar Gabriel García Márquez, 1985 yılında yazdığı Kolera Günlerinde Aşk adlı romanında 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başları arasında gelişmiş bir aşkı anlatır. Dolayısıyla COVID-19 salgınının da edebiyat boyutunu ilerleyen dönemde konuşabiliriz.

COVID-19 salgını sonrasında özellikle toplumun esnaf kesiminin ekonomik anlamda toparlanması zor olacaktır. Bu nedenle esnaf odalarının gelecekle ilgili ekonomik destek planları olmalıdır. Örneğin bir hayat sigortası gibi her ay küçük bir miktarın aidatlara eklenip salgın gibi durumlarda kullanılmak üzere bir acil durum bütçesi oluşturulmalıdır. Bunun yanında gösteriş için tüketim alışkanlığı yerine zor zamanlar için tasarruf alışkanlığının da ortaya çıkmasını beklemek gerçekçi bir tutum olacaktır. Dolayısıyla salgınların başlangıcında ve bitiminde toplumda hangi fikirlerin yaygınlaştığını araştırmak, toplumsal yapının salgından ne şekilde etkilendiğini belirlemek açısından önemlidir.

COVID-19 salgını, veba gibi işgücünün omurgasını oluşturan orta yaşlı pek etkilememiştir. Bu salgından doğrudan etkilenen üst yaş grubu olan ihtiyarlardır. Bu nedenle belki de bazı ülkelerin demografik yapısı değişecektir. Dolayısıyla yaşlıların daha iyi bakılması ve korunması bir toplumsal sorun olacaktır. Çünkü 70 yaş ve üzeri yaşlı insanların genelinde bir engeli bulunmaktadır. Yaşam boyu gelişim anlayışı temelinde, bu insanların kendi özel durumlarına uygun olacak şekilde salgından korunması ve olumsuz etkilenmemeleri gerekmektedir. Bunun için yaşlıların bakımı konusunda uzmanlık gerektiren psikogeriatrik hizmetler ülkemizde yaygınlaştırılmalıdır.

COVID-19 salgını ile insanlar evlerinde daha çok zaman geçirmek zorunda kaldıkları için hane halkı sayısına göre evin büyüklüğü de tartışma konusu olmaya başlamıştır. İlerleyen süreçte her bireyin kendi yaşam alanına sahip olacak şekilde hane sayısı ile orantılı büyük evlere taşınmanın artabileceğini düşünebiliriz. Özellikle bahçeli evler daha çok talep görecektir.

Az penceresi olan evler değil de havalandırma açısından daha rahat olan çok pencereli ve güneş gören evlere talep artabilir. Çünkü asansör düğmesine basmaktan korkanlar değil, asansöre binmeyi korkanları konuşmaya başladık.

COVID-19 salgını ile Türk toplumunun tıp hekimlerine olan güveni ve desteği de ortaya çıkmıştır. Özellikle sosyal medyadan tıp alanında çalışanlar için pek çok olumlu mesaj ve paylaşım salgının başlangıcından beri yapılmaktadır. Ayrıca tıp biliminin virüsü yeneceğine dair umut her zaman canlı tutulmuştur.

COVID-19 salgınında fiziksel mesafe oluşturularak bulaşıcılığın önlenmesine yönelik tüm düzenlemelerin yanında, eğitim alanında bunu sağlayabilecek en iyi uygulamanın uzaktan eğitim ortamı olduğu, özellikle viral dağılımı yoğun yaşayan tüm ülkelerde kabul görmüştür. Bu nedenle uzaktan eğitim, yöneticiler ve uzmanlar tarafından da en fazla tercih edilen kanal haline dönüşmüştür (Yamamoto ve Altun; 2020,30). Dolayısıyla COVID-19 salgını ile online daha çok konuşulmaya ve tartışılmaya başlandı. Çünkü salgından en çok etkilenen sektörlerden biri eğitim sektörü oldu. Yüz yüze eğitim ve öğretime alternatif olarak online yani bilişim teknolojileri aracılığıyla eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılacağını ifade edebiliriz.

Aslında ülkemizde uzaktan eğitim tekniklerinden faydalanma 1960'lerden sonra başladı. Önce meslek programlarıyla uzaktan eğitim uygulaması başladı. Sonra MEB bünyesinde 1974'te Mektupla Öğretim Merkezi kuruldu. Böylece Türkiye'de kitle eğitiminde eğitim teknolojilerinden faydalanma yoluna gidildi. 1976'da Yükseköğretim düzeyinde televizyon ve radyo programları yayımlandı (Okan;1979,6). Günümüzde de MEB bünyesinde EBA aracılığı ile televizyon ve internet üzerinden okulların kapalı olması nedeniyle evde olan öğrenciler için ders gösterimi yapılmaktadır.

İki veya daha fazla sayıda insanın kendi aralarında karşılıklı olarak sürdürdükleri kısa veya uzun süreli anlamlı etkileşimlere sosyal ilişki denir (Kızılçelik ve Erjem;1996,495). COVID-19 salgını sonrasında sosyal ilişkilerin, en azından belli süre, eskisi gibi olmayacağı aşikârdır. Bu durum toplumsal yabancılaşmayı arttırabilir. Çünkü insanlar birbirlerini potansiyel virüs taşıyıcısı olarak görebilirler. Ayrıca yurtdışı seyahatler ve tatil yörelerinde zaman geçirme konusunda insanların oldukça temkinli ve tedbirli olacağını tahmin edebiliriz. Ayrıca iş seyahatleri de çok gerekli olmadıkça yapılmayabilir. Yüz yüze görüşmeler yerini e-posta başta olmak üzere internet üzerinde görüntülü görüşmelere dönebilir.

Devletlerin de sınırlarını daha sıkı kontrol edeceği ve ülkelere girişte vize verirken daha temkinli olacaklarını da söylememiz mümkündür. Belki böyle bir durum Avrupa Birliği'nin de dağılması anlamına gelebilir. Yani küreselleşme denilen insanların, toplumların ve devletlerin dışı açılma anlayışları tersine dönebilir.

COVID-19 salgını sonrasında üretimde otomasyon tekniğinin daha çok kullanılacağı ve robotların daha çok etkin olacağını tahmin edebiliriz. Çünkü olası bir başka salgında üretimin durmaması ve bir şekilde devam etmesi için böyle bir önlem alınmalıdır. Hatta yapay zeka teknolojilerinde de bir artış olabilir. Çalışanlar da esnek çalışma uygulamaları yaygınlaştıkça olabildiğince evden çalışmaya başlayabilir.

Kötü arkadaşlarla zaman geçirmek, zararlı mekânlarda bulunmak ve gereksiz alışveriş yapmak gibi bazı toplumsal alışkanlıklardan insanların kurtulmaları için bu salgın bir fırsattır.

Hapishaneler de salgın günlerinde dikkat edilmesi gereken devlet kuruluşlarıdır. Salgınlarda hapishanelerin ziyaretçilere ve denetime kapatılması çeşitli sorunlara sebep olabilir. Örneğin Rusya’da ziyaretçi yasağı ve denetimin kalkmasından dolayı bir hapishanede önce isyan ve arkasından yangının çıktığı haberleri duyuldu. Salgından dolayı bazı devletlerin infaz indirim yasası çıkardığı görülmektedir. Bazı hapis cezalarının ev hapsine çevrilmesi de gündeme alınmıştır. Ayrıca maske başta olmak üzere sağlık malzemesi üretimi için mahkûmların emeğinden de faydalanılmıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Genel anlamda dünyayı olumsuz etkileyen bir salgın dönemini yaşamaktayız. Aslında COVID-19 salgınının hep kötü yanı olmamıştır. İyi yanları da vardır. Örneğin dünyanın çeşitli yerlerindeki silahlı çatışmalarda ateşkes ilan edilmiştir. Karbon salımı azaldığı için atmosfer temizlenmeye başlamıştır. Doğa kendine gelmeye başlamıştır. Denizlerin kirlenmesi durmuştur. Bozulan ekolojik denge tekrar kurulmaya başlamıştır. Bu bağlamda salgın hastalıklar, toplumların yapısını ve devletlerin işleyişlerini şekillendiren ve değiştiren önemli toplumsal olgulardan biridir. Bütün bunlar salgının kısa dönemdeki etkisi üzerine yapılan değerlendirmelerdir. Salgının ve salgına karşı alınan önlemlerin uzun dönemdeki olası etkilerini de değerlendirmek ve en azında tahmin etmek de önümüzdeki günlerde ve aylarda insanları ve toplumları nelerin beklediğini görmek açısından gereklidir.

COVID-19 salgını, ülkemiz de dâhil olmak üzere dünyada “toplum ve salgın” başlığı altında pek çok konunun tartışılmasına yol açmıştır. Tartışılan konulardan hareketler salgınlar konusunda şu gibi önlemlerin alınıp toplumsal yaşamın düzenlenmesi gereklidir:

1. COVID-19 gibi salgınlar başladığında işten çıkarmaların yasaklanmasına ilişkin yasalar yapılmalıdır.

2. Mevcut kamu ve özel hastaneler her açıdan güçlendirilmelidir.

3. Pandemi için büyük şehirlerde sahra hastaneleri inşa edilmelidir.

4. Sağlık çalışanları salgın konusunda daha iyi eğitilmelidir.

5. Ülke olarak biyolojik savunma sistemini geliştirmemiz gerekir.

5. Ekolojik güvenliğin daha iyi sağlanması için hem ülke içinde hem de ülkeler arasında daha ciddi ve sıkı önlemlerin alınması gereklidir.

6. COVID-19 salgınının Çin’in Vuhan Eyaletinden başladığını kabul edersek bundan sonraki süreçte canlı hayvan pazarları daha sıkı denetim altına alınmalı, yabancı hayvan ticareti ya yasaklanmalı ya da sınırlandırılmalı ve kaçak avcılığın önüne geçilmelidir.

7. Bilim insanlarının 2007 ve 2015 yıllarında Sars benzeri yeni koronavirüs salgınları konusunda uyarılarını hatırlarsak bilime daha çok yatırım yapılmalı ve bilim insanlarına daha çok önem verilmelidir. Tıp bilimi uzmanlarından oluşan bilim kurulunun yanında sosyal bilimler uzmanlarından oluşan ayrı bir bilim kurulu da kurulmalıdır.

8. Mevsimlik göç eden tarım işçileri ile ilgili gerekli önlemler alınmalıdır.
9. Salgın döneminde eğitim ve öğretimin okullar kapalı olduğu için evlerde devam etmesi adına televizyon ve internet üzerinde derslerin işlenmesi konusunda teknolojinin bütün olanaklarından halkın faydalanması için önlemler alınmalıdır.
10. Sayıları gittikçe artan yaşlı nüfusunun bakımı ile ilgili her il ve ilçe merkezinde devletin bir yaşlı bakım merkezi olmalıdır.
11. Salgın dönemlerinde yaşanan ekonomik daralmaya önlem olarak esnaf odaları üyelerinden, normal zamanlarda cüzi miktarda ödeme alıp bunları bir salgın hesabında biriktirmeli ve böyle kötü dönemlerde üyelerine geri ödeme yapmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arık, F. Ş. (1991). Selçuklular Zamanında Anadolu'da Veba Salgınları. Tarih Araştırmaları Dergisi, 15(26), 27-57.
- Aslanova, K. (2013). Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Sağlık Turizmi Hukuku. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 3(3), 129-145.
- Bal, H. (1991). 1924 raporunun Türk eğitimine etkileri ve J. Dewey'in eğitim felsefesi. Kor.
- Cevizci, A. (1999). Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Ceyhan, M. (2006). Avian İnfluenza (Kuş Gribi, Tavuk Vebası): Yaşadığımız Bir Salgının Ardından. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 49, 81-89.
- Cheng, V. C., Lau, S. K., Woo, P. C., & Yuen, K. Y. (2007). Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus As An Agent Of Emerging And Reemerging Infection. Clinical Microbiology Reviews, 20(4), 660-694.
- Hirsch, A. (1883). Handbook of Geographical and Historical Pathology (Vol. 1). New Sydenham Society.
- Kanadoğlu, K. (2015). Türk Anayasa Hukukunda Sağlık Alanında Temel Haklar, Türkiye Barolar Birliği Dergisi.
- Kızılcılık S., Erjem Y. (1996), Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü, Saray Kitabev, İzmir.
- Kol, E. (2015). Türkiye'de Sağlık Reformlarının Sağlık Hakkı Açısından Değerlendirilmesi. SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 5(1), 135-164.
- Kumaş, N. (2011). Bursa'da Kolera Salgını ve Alman Karantina Önlemleri (1890-1895). Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(21), 213-241.
- Liverpool, L. (2020), <https://www.newscientist.com/term/coronavirus/> (Erişim Tarihi:15.4.2020).
- Menachery, V. D., Yount Jr, B. L., Debbink, K., Agnihothram, S., Gralinski, L. E., Plante, J. A., ... & Randell, S. H. (2015). A SARS-Like Cluster Of Circulating Bat Coronaviruses Shows Potential For Human Emergence. Nature Medicine, 21(12), 1508.
- Nikiforuk, A. (1991). The Fourth Horseman: A Short History of Epidemics, Plagues, Famine and Other Scourges. M. Evans and Company.
- Saad, J. M., & Prochaska, J. O. (2020). A Philosophy of Health: Life As Reality, Health As A Universal Value. Palgrave Communications, 6(1), 1-11.

- Spencer, T. (1833). An Essay On The Nature of The Epidemic, Albany: Printed By Webster And Skinners
- Telli, S. G., & Altun, D. Coronavirüs ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin Önlenebilir Yükselişi. Üniversite Araştırmaları Dergisi, 3(1), 25-34.
- Okan, K. (1979). Eğitim Teknolojisi: Eğitim Araçlarından Yararlanma. Okan Yayınları.
- Özden, K., & Özmat, M. (2014). Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa'da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları. İdealkent, 5(12), 60-87.
- Özdiñç, A. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Frengi: 1916-1925 Yılları Arası Salnamelerde Bolu Sancağı Örneği. Abant Tıp Dergisi, 9(1), 8-19.
- Üçışık, H. F. (2010). Sağlık Hukuku. Ötüken.
- Yiğit, İ., & Gümüşçü, O. (2016). Manisa ve Çevresinde Salgın Hastalıkların İskâna Etkisi (XVİXX. yy.). TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 13-14.
- Zengin, N. (2010). "Sağlık Hakkı ve Sağlık Hizmetlerinin Sunumu" Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi, 1(1), 44-52.